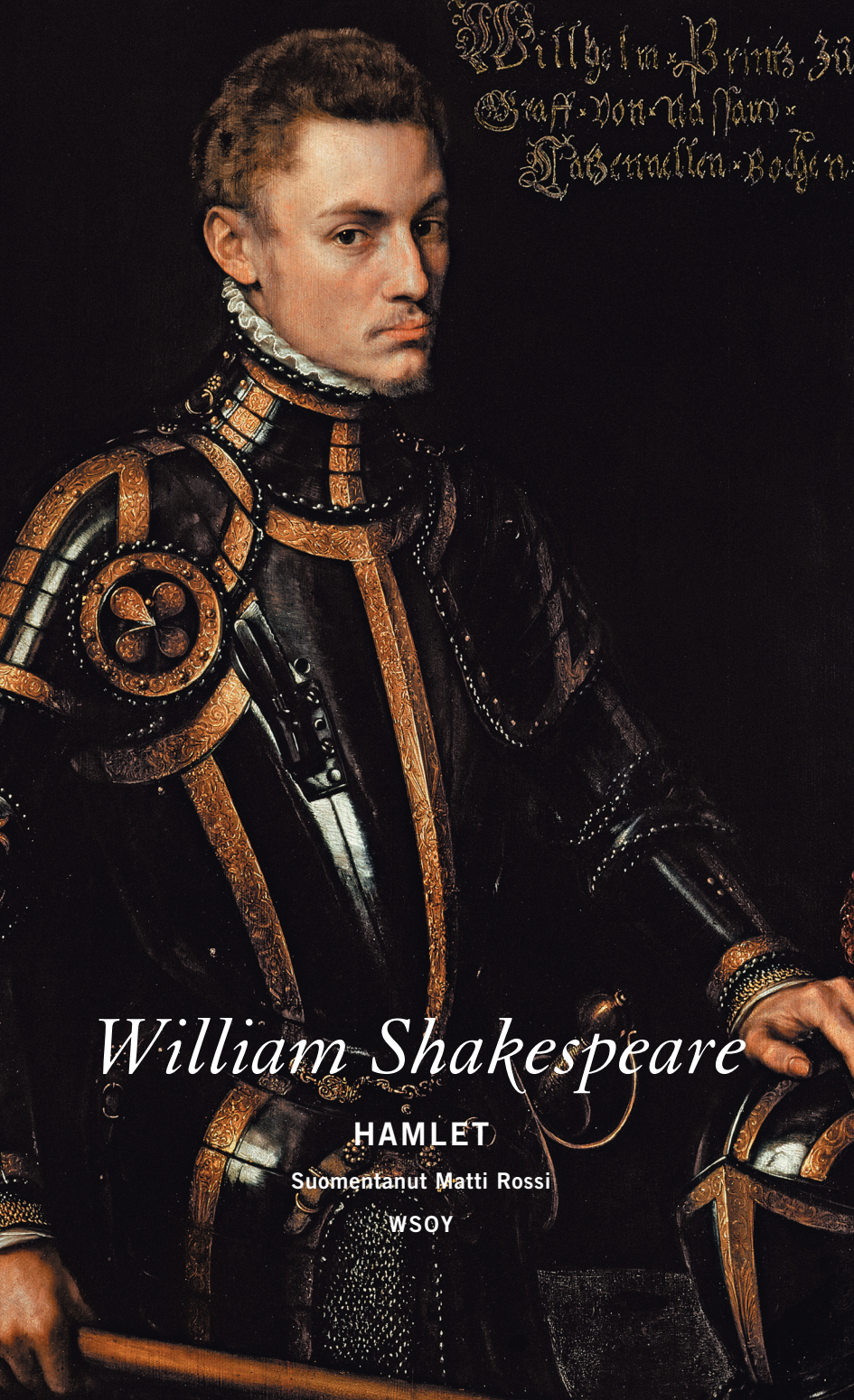

A detailed portrait of a man in 16th-century armor, likely a nobleman or soldier. He is wearing a dark, ornate suit of armor with gold-colored decorative elements, including a large circular emblem on the left shoulder. He has a white ruff collar and a small goatee. The background is dark and textured.

Willhelm Brantz zu
Graff von Nassau
Fassendellen Bogen

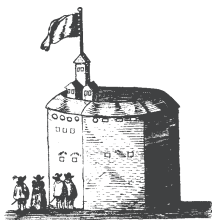
William Shakespeare

HAMLET

Suomentanut Matti Rossi

WSOY

HAMLET

WILLIAM
SHAKESPEARE
Hamlet

SUOMENTANUT MATTI ROSSI

ESIPUHE RALF LÅNGBACKA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

Teos on saanut WSOY:n kirjallisuussäätiön tukea.

Toimitus kiittää professori Matti Rissasta asiantuntija-avusta.

Toimitus Alice Martin

Englanninkielinen alkuteos *Hamlet*

Työssä on käytetty mm. seuraavia editioita: Palgrave Macmillanin RSC,
New Cambridge, New Swan Shakespeare, Arden
ja The Oxford Shakespeare.

© WSOY ja Matti Rossi 2013

Esipuhe © Ralf Långbacka 2013

ESIPUHEEN SUOMENNOS JUHANI LINDHOLM

Suomennoksen esitysoikeuksia valvoo Nordic Drama Corner Oy,
Meritullinkatu 33 E, 00170 Helsinki.

Nimiösivun kuvassa ensimmäinen Globe-teatteri (1599–1613)

Sivulla 245 Martin Droeshoutin muotokuva Shakespearesta
ns. ensimmäisestä foliopainoksesta

Graafinen suunnittelu Martti Ruokonen

ISBN 978-951-0-49153-9

PAINETTU EU:SSA

SISÄLLYS

Hamlet – kysymyksiä, arvoituksia	7
----------------------------------	---

Hamlet

Näytelmän henkilöt	37
I näytös	39
II näytös	85
III näytös	122
IV näytös	172
V näytös	206

William Shakespearen elämä	245
----------------------------	-----

HAMLET – KYSYMYKSIÄ, ARVOITUKSIA

*Horatius hyvä,
maassa ja taivaassa on ilmiöitä
enemmän kuin meidän filosofiassamme
voi edes uneksia.*

Yksi sadoista William Shakespearea koskevista legendoista kertoo hänen näytelleen Globe-teatterin *Hamlet*-esityksessä Haamua, Hamletin isän aavetta, joka niin ikään kulki nimellä Hamlet. Mikäli antistratfordiaanit ovat oikeassa siinä, että Shakespearen näytelmät onkin kirjoittanut joku muu, voidaan tilannetta kieltämättä pitää makaaberina. Henkilö (William Shakespeare), joka on ilmoitettu näytelmäkappaleen (*Hamlet*) tekijäksi, esittää todellisuudessa olematonta henkilöä (Haamu) näytelmässä, jota hän ei ole kirjoittanut. Hän sekä on että ei ole Hamletin isä, hän on sitä roolihenkilön, mutta ei kirjailijan hahmossa. Ja yksi keskeisistä monologeista alkaa sanoilla *Olla vai ei...* Voiko enää monitulkintaisemmaksi mennä?

Hamletissa esitetään monia kysymyksiä, useampia kuin missään muussa Shakespearen näytelmässä. Kysymys-sana kulkee kuin loimilanka johtomotiivina läpi koko näytelmän. Kysyjänä on usein Hamlet, hän esittää kysymyksiä muille, mutta enimmäkseen kuitenkin itselleen suurissa yksinpuheluissaan. Moniin kysymyksiin löytyy vastauskin, mutta joihinkin ei. Suurimmat kysymykset, sellaiset kuin »olla vai ei» ja kysymys »tuntemattomasta valtakunnasta, jonka rajan takaa paluuta ei ole», jäävät avoimiksi. Ne

jäävät arvoituksiksi jälkimaailmalle. Vastausta vaille jäävät kysymykset ja ratkaisemattomat arvoitukset antavat *Hamletille* aivan omanlaisensa erityisluonteen.

Asiaan luonnollisesti kuuluu, että emme tiedä varmasti, näytelikö Shakespeare Haamun osan vai ei. Se kyllä tiedetään, että hän tuohon aikaan oli Globe-teatterissa näyttelijänä. Hamletin ensiesityksen ajankohtaakaan ei tunneta, siitä ei ole mitään merkintöjä aikakirjoissa, ei lehtiartosteluja, ei rooliluetteloita. Tiedämme, että tämänniminen näytelmä merkittiin heinäkuussa 1602 Stationer's Registeriin – luetteloon, johon oli kirjattava kaikki englantilaisilla näyttämöillä esitetyt teokset, mikäli ne haluttiin painaa – ja että seuraavana vuonna painettiin ensimmäinen laitos, versio jota sanottiin esitetyn »...Lontoossa, Cambridgessa, Oxfordissa ja muualla». Tätä laitosta on tavattu nimittää »bad quarto» -painokseksi, huonoksi kvartoksi, millä viitataan paitsi sen kokoon myös siihen, että kyseessä oli varsin puutteellinen versio täynnä virheitä ja aukkoja; joku mukana olleista oli nähtävästi kirjoittanut tekstin ulkomuistista paperille, ja siitä oli ilmeisesti ilman kirjoittajan tai teatterin lupaa laadittu »piraattipainos». Niihin aikoihin tekijänoikeuksiin suhtauduttiin koko lailla suurpiirteisesti. Ei ole onnistuttu selvittämään, kuka tämän laitoksen takana oli, mutta yksi legenda monien joukossa on, että kyseessä olisi ollut näyttelijä, joka näytteli kappaleessa Marcelluksen roolin.

Paljon pitempi ja paranneltu, teatterin ja todennäköisesti myös kirjoittajan itsensä hyväksymä versio ilmestyi vuonna 1604. Lopullinen, vielä 200 säettä edellistäkin pitempi versio sisältyy kuuluisaan foliopainokseen, ensimmäiseen Shakespearen koottujen teosten laitokseen vuodelta 1623, jonka julkaisi seitsemän vuotta Shakespearen kuoleman jälkeen kaksi hänen Globe-teatterissa toiminutta kollegaansa, John Heminge (tai Heminges) ja Henry Condel, ja jossa oli kirjailijatoveri Ben Jonsonin laatima esipuhe.

Mikä selittää suuret erot eri versioiden välillä? Todennäköisin

selitys on se, että teksti eli koko ajan. Kaikki teatterilaiset tietävät, että pitkään esitettävä kappale muuttuu matkan varrella, ja Shakespearen näytelmiä esitettiin vuosikymmeniä. Koska tekijä oli kaiken aikaa mukana, voitiin tekstiä poistaa tai lisätä, rooleihin tuli uusia näyttelijöitä ja suhde julkisuuteenkin saattoi muuttua. On erittäin luultavaa, että Shakespeare oli itse tekemässä näitä muutoksia, vaikka ei voida sulkea pois sitä mahdollisuutta, että joku toinenkin on saattanut muuttaa tekstiä Shakespearen kuolinvuoden 1616 ja vuoden 1623 välisenä aikana.

Samoin kuin kreikkalaiset draamat omana aikanaan, myös Shakespearen näytelmät kirjoitettiin näyttämölle, nähtäviksi ja kuultaviksi eikä luettaviksi. Kirjallisuutta niistä tuli jälkeenpäin, kun ne painettiin kirjoiksi. Kaikkia näytelmiä ei kuitenkaan painettu, ja vuoden 1623 laitokseen sisältyvistä kolmestakymmenestä kuudesta näytelmästä olikin noin puolet ennen julkaisemattomia. Miksi ne nyt sitten painettiin? Ilmeisesti tulonlähteeksi, mutta myös tekstien säilyttämiseksi myöhempää käyttöä varten ja palvelukseksi lukutaitoiselle yleisölle – on kuitenkin muistettava, että Shakespearen aikaan vain pienehkö osa väestöstä ja myös teatteriyhteisöstä oli lukutaitoista. Tekstien painattaminen merkitsi niiden eräänlaista auktorisointia ja mahdollisti sen, että näytelmiä voitiin esittää teattereissa myös Lontoon ulkopuolella. Lontoossa niitä voitiin esittää vain Shakespearen omassa teatterissa.

Lähteitä, esikuvia

Tiedämme myös, että tekstillä oli esikuvansa. Itse tarina tanskalaisesta prinssi Amlethista on peräisin tanskalaisen historiankirjoittajan Saxo Grammaticuksen teoksesta *Historiae Danicae* noin vuodelta 1200, ja sen oli myöhemmin kertonut uudestaan ranskalainen runoilija François de Belleforest vuoden 1580 vaiheilla. Ei tiedetä, tunsiko Shakespeare tätä ranskalaista versiota, mutta oletettavasti on ollut olemassa varhaisempikin Hamlet-näytelmä,

Hamlet

jonkinlainen *esi-Hamlet*, jota esitettiin n. 1590, mutta jonka teksti ei ole säilynyt. Shakespearella ei ollut mitään estoja käyttää pohjana aikaisempaa tekstiä, se oli ajan yleinen tapa. Myös näytelmän lajityypille löytyy aikaisempi esikuva, ns. *revenge plays*, kostonnäytelmät, ja niistä varsinkin Thomas Kydin *The Spanish Tragedy* on saattanut olla merkityksellinen. On epävarmoja tietoja siitä, että jotakin Hamlet-versiota olisi esitetty Globessa vuonna 1600. Mikäli näin oli, kyseessä on ollut Shakespearen oman näytelmän varhaisempi versio. Eräät seikat puhuvat myös sen puolesta, että näytelmä olisi pääosin valmistunut 1601–1602. Näihin lukeutuu mm. sisäpiirin teatteriviittausta *Julius Caesariin* – se, että Polonius olisi esittänyt Brutusta – sekä maininta poikanäyttelijöistä kilpailemassa »oikeiden» näyttelijöiden kanssa. Juuri heidän menestyksensä Blackfriarsin teatterissa 1601 pakotti Globessa toimivan The Lord Chamberlain's Men -teatteriseurueen lähtemään laajalle maaseutukiertueelle.

Näyttelijä, ohjaaja

Tosiasiaksi joka tapauksessa jää, että Shakespearen näytelmät eivät olleet valmiita käsikirjoituksia, jotka olisi jaettu näyttelijöille, vaan ne olivat jatkuvasti kehittyviä prosesseja, mikä itsessään on painava todiste kirjailijan suorasta osallisuudesta teatterin tekemiseen sen sijaan, että hän olisi ollut ulkopuolinen käsikirjoittaja. Samaan viittaavat näyttelijäseuruetta kuvaavat kohtaukset Shakespearen rakentamine ja Hamletin selostamine teatteridramaturgiineen, jollaisia tuskin olisi voinut luoda kukaan, jolla ei ollut suoraa ja omakohtaista yhteyttä teatteriin. Hamletin ohjeet näyttelijöille ovat paitsi vanhan ja kehnon teatterin kritiikkiä myös suuntaviittoja uudenlaiseen teatterin tekemiseen, ajankohtaisia vielä nykyisinkin. Tässä Shakespeare nähdään nimenomaan ohjaajana, vaikka hänen aikanaan sellaista käsitettä ei vielä tunnettukaan.

»Pyydän, puhukaa se niin kuin minä sen teille esitin, kepeästi kielen päältä» – »Älkää sahatko liian usein ilmaa kädellänne, tällä lailla, vaan pitäkää eleenne kurissa», – »intohimon myrskyssä, tulvassa, tai niin kuin voisi sanoa, pyörremyrskyssä teidän täytyy luoda ja pitää yllä itsehillintää» – siinä kolme hänen näyttelijöille antamaansa ohjetta. Hän kehottaa kuuntelemaan terveen järjen ääntä. »Sovittakaa toiminta puheeseen ja puhe toimintaan ja pitäkää erityisesti huoli siitä, että ette ylitä luonnollisuuden rajaa.»

Lopuksi hän esittää analyysin teatterin ja näyttelijäntöön tavoitteista, »sillä mikä tahansa liioittelu vie pois näyttelemisen tarkoituksesta, joka on aina ollut ja on yhä ikään kuin toimia luonnon peilinä, näyttää hyve sellaisena kuin se todella on, typeryyks aitona itsenään ja aikamme ikä ja olemus yhtä uskollisesti kuin sinetti tai muotti».

Shakespearen henkilöllisyyttä pohdittaessa on monesti väitetty, että hänen pikkukaupunkilaistustallaan ja ilman korkeampaa koulutusta kukaan ei olisi osannut kuvata hovielämää ja filosofisia, juridisia ja muita kiemuroita yhtä tarkasti kuin hänen nimiinsä pantujen teosten tekijä on tehnyt. Toiselta puolen taas voisi ehkä sanoa, että kukaan, joka ei tunne teatterin tekemistä ja näyttelijäntöä sisältäpäin, ei olisi osannut esittää tuollaista analyysia teatterin olemuksesta ja vaatimuksia sen ilmaisukeinojen muuttamisesta ja uudistamisesta. Näiltä osin hän kenties ennakoi ranskalaista virkaveljeään Molièrea, joka 1663 kirjoittamassaan näytelmässä *L'Impromptu de Versailles* esitti samankaltaisen analyysin oman aikansa teatterista. Molemmilla oli sama perusvaatimus: luonnollisuus ja selkeys. Ja teatterin tehtävä: toimia oman aikansa kuvastimena.

Aikansa kuvastin

Miten hyvin *Hamlet* sitten täytti tehtävänsä oman aikansa peilinä? Alkuperäinen esikuva Saxo oli kuvannut varhaiskeskiaikaa, aikaa ennen 1200-lukua. Voisi sanoa, että Shakespeare toimi tässä

Hamlet

suhteessa edelläkävijänä vielä paljon myöhäisemmälle kollegalleen Bertolt Brechtille soveltamalla *etäännyttämistä* eli kuvaamalla aikaansa ja ympäristöään jonkin toisen ajan ja ympäristön kautta. Jossain määrin se oli välttämätöntäkin. Muutama vuosi aiemmin (1597) kaksi hänen kollegaansa, Ben Jonson ja Thomas Nash, olivat kirjoittaneet päivänpoliittisen satiirin *The Isle of Dogs* ja joutuneet Master of the Revels -sensuurivirkamiehen hampaisiin. Näytelmä kiellettiin ja Ben Jonson teljettiin vankilaan. Lisäksi teattereita uhattiin sulkemisella ja niitä kiellettiin esittämästä kotimaisia poliittisia aiheita käsitteleviä näytelmiä, samoin näytelmiä Englannin historiasta. Jo kirjoitettuja näytelmiä kielto ei koskenut, mutta Shakespearen osalta *Henrik V* jäi pitkäksi aikaa viimeiseksi Englannin historiaa käsitteleväksi näytelmäksi, ja hän palasi aiheeseen vasta 1613, silloinkin yhteistyössä kollega John Fletcherin kanssa näytelmällä *Henrik VIII* eli alkuperäiseltä nimeltään *All is True*. Kysymys politiikasta ajankohtaistui entisestään juuri *Hamletin* syntyaikoihin, kun Essexin herttua yritti kaapata vallan Elisabetilta ja tilasi alkajaisiksi Globe-teatterilta erikoisnäytöksen *Rikhard II*:sta, joka kertoo kuninkaan viraltapanosta. Kuninkaan erottamista kuvaava kohtaus poistettiin muuten kaikista näytelmän varhaisista painetuista versioista. Varovaisuuteen oli siis aihetta, teatteri oli erityisen vahvasti riippuvainen hovista. Shakespeare valitsi siksi toisenlaisen tien. Hän kirjoitti muista maista ja ajankohdista. Kaiken kaikkiaan Shakespearin muista kuin historiallisista näytelmistä ainoastaan yksi tapahtuu Englannissa, nimittäin *Windsoirin iloiset rouvat*. Silti kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että hänen näytelmänsä enimmäkseen käsittelevät tilannetta Englannissa.

»Jotain mätää on nyt Tanskanmaassa»,

sanoo Marcellus Hamletin ensimmäisessä näytöksessä, ja samaa olisi voinut sanoa myös yhteiskunnasta Elisabetin valtakaudella, joka suurista edistysaskelista huolimatta oli ahdistava ja korruptoi-

tunut. Kuninkaanmurhaa ei sentään ollut tapahtunut, mutta uhatuna kuningatar oli tuon tuostakin, ja uhkakuvien taustalla vaikutti paavinistuin. Oli kaksi erityisen tulenarkaa aihetta. Toinen oli Elisabetin kruununperimys, sillä kuningattarella ei ollut jälkeläisiä – ellei sitten uskota hurjia väitteitä siitä, että filosofi ja valtiomies Francis Bacon, jota häntäkin on ehdotettu mahdolliseksi »Shakespeareksi», oli Elisabetin salaa synnyttämä lapsi. Näyttää olevan suoranainen villitys, että tuon ajan kuvauksissa aina puhutaan »suurista salaisuuksista», joita ei milloinkaan voida näyttää toteen. Toinen hankala kysymys oli kytevä katolinen usko, joka huolimatta »paavinuskoisia» uhanneesta kuolemanrangaistuksesta edelleen eli jopa kaikkein korkeimmissa yhteiskuntapiireissä. Kaikki kyräilivät ja vakoilivat toisiaan, ja ilmiäntomentaliteetti rehoitti. London Bridgen eteläpäätä »koristivat» kiinni jääneiden uskonpettureiden irti leikatut päät. Muuan saksalainen vierailija laski nähneensä niitä kuusitoista kappaletta. Ne olivat arkea jokaiselle, joka Shakespearen tavoin päivittäin ylitti sillan mennäkseen Globe-teatteriin.

Sama epäluuloisuus ja pelko vallitsevat myös *Hamletissa*. Kaikki vakoilevat kaikkia. Kuningas kutsuu luokseen kaksi Hamletin ikätoveria, Rosencrantzin ja Guildensternin, ja pyytää näitä selvittämään Hamletin »hulluuden» syytä. Valtakunnan korkein virkamies Polonius lähettää vaivihkaa palvelijan Pariisiin tarkkailemaan poikansa Laerteen tekemisiä ja sitä, keitä tanskalaisia hän siellä tapaa, ja salakuuntelee itse yhdessä kuninkaan kanssa Hamletin ja Ofelian kohtaamista. Kuninkaan käskystä Polonius salakuuntelee seinävaatteen takaa myös Hamletin keskustelua äitinsä kuningattaren kanssa, ja kun hänen läsnäolonsa paljastuu, Hamlet pistää hänet kuoliaaksi. Hamletkin syyllistyy vakoiluun pyytäessään Horatiusta tarkkailemaan kuningasta ja kuningatarta teatteriesityksessä, jossa heidän syyllisyytensä paljastetaan.

Hamlet

Uskontoa ja filosofiaa

Hamletin juoni noudattelee pääpiirteittäin Saxon kertomuksen kulua. Hamletin isän on murhannut tämän oma veli, joka sitten on nainut leskikuningattaren eli Hamletin äidin. Kuvauksen kohteena olevassa tanskalaisessa yhteiskunnassa vallitsee verikoston laki, joten Hamletin velvollisuus on kostaa. Shakespearen käsissä asia kuitenkin muuttuu aika lailla mutkikkaammaksi. Hänen aikansa Englannissa verikosto ei suinkaan ollut itsestäänselvyys, ja Hamlet joutuu kohtaamaan hankalan kysymyksen aikomusten ja niiden täytäntöönpanon välisestä suhteesta. *Hamletissa* Shakespeare tuo näytelmätaiteeseensa kokonaan uuden ulottuvuuden. Kun hän aikaisemmissa, esimerkiksi historiallisissa näytelmissään on hieman yksinkertaistaen antanut ajatusten muuttua suoraan toiminnaksi, tuo hän *Hamletissa* mukaan tekojen vaikuttimien pohdiskelun, jossa vaihtoehtoja punnitaan toisiaan vasten ja epäilykset ja epärointi lamauttavat toimintakyvyn, tai niin kuin hän tunnetuimmassa kaikesta yksinpuheluistaan sanoo:

tahdon luonnollisen värin
peittää empimisen sairaalloinen kelmeys.

Oman itsensä pohdiskelu jatkuu eri tavoin näytelmän kaikkiaan seitsemässä yksinpuhelussa, jotka ovat vain pienehkö osa näytelmän tekstistä, mutta temaattisesti varsin tärkeitä. On kiinnostavaa, että vaikka niissä kaikissa pohdiskellaan omaa itseä, joissakin käytetään passiivimuotoa, mikä antaa niille yleispätevämmän sävyn. Pohdiskelun kohteena ei ole vain oma minä, vaan me kaikki.

Shakespearen tähän uudenlaiseen lähestymistapaan saamia vaikutteita on paljon mietitty, ja siinä yhteydessä on usein noussut esiin Montaignen nimi. Hänen 1580-luvulla kirjoitetut *Esseensä* käännettiin englanniksi 1603, ja ne sisältävät juuri tuollaista itsetutkiskelua. Hänen esseemuotonsa otti Englannissa käyttöön mm. Bacon. Mutta

olisiko Shakespeare voinut lukea Montaignea ranskaksi tai nähdä käännöksen käsikirjoitusvaiheessa? Shakespeare osasi jonkin verran ranskaa, sen todistanevat *Henrik V:n* melko lukuisat ranskankieliset kohdat – paitsi jos hän on saanut apua joltakulta muulta. »Jos»-sanalla on Shakespearesta puhuttaessa viljalti käyttöä.

Hamletissa esiintyy skeptisismiä, joka oli uutta Shakespearen näytelmissä ja kuvastaa monessa suhteessa silloista ajankohtaa. Tuskinpa hän on voinut sitä vain Montaignelta omaksua, se on ollut muotifilosofiaa Elisabetin aikana. »Vei uusi tiede kaiken varmuuden», kirjoitti runoilija John Donne.

Ja italialainen Galileo Galilei – joka kaiken lisäksi oli Shakespearen ikätoveri, syntynyt 1564 – sanoo Brechtin näytelmässä *Galilein elämä*, että »Tiede käsittelee tietoa, joka on hankittu epäilemällä». Paljonko Shakespeare (ja Hamlet) tiesi tähti- ja muun tieteen uusista suuntauksista? Näytelmässä on tähän liittyvä kiintoisa yksityiskohta. Kun Polonius ryhtyy kertomaan Claudiukselle Hamletin hulluudesta, hän lainaa Hamletin Ofelialle kirjoittamaa kirjettä:

Epäile, tokko tähdet tulta on.

Epäile liikkumista auringon.

Epäile, valheeltako totuus lainaa.

Mutta älä epäile, etten sua lemmi aina.

Rakkaudentunnustuksen ohessa kirjeessä puhutaan uuden tähtitieteen mukaisesti siitä, että aurinko liikkuu. Tokkopa Shakespeare Galileosta tiesi, mutta saman väitteen oli jo aikaisemmin esittänyt Kopernikus, ja sen oli toistanut italialainen Giordano Bruno, jonka Shakespeare kyllä tiesi oikein hyvin. Bruno oli lausuntojensa takia poltettu roviolla vuonna 1600.

Keskiajan »usko» oli renessanssiajan Euroopassa vaihtunut »epäilyyn», ja tämä heijastuu myös *Hamletiin*. Se on tärkeä

aikansa merkki. *Hamletin* tapahtuma-aika on 1500-luvun loppu. Mutta muitakin ajan merkkejä on tarjolla. Hamlet on älykkö, ainoan luotettavan ystävänsä Horatiuksen tavoin hän opiskelee Wittenbergin yliopistossa, minne Claudiuksen mahtikäsky ensimmäisen näytöksen toisessa kohtauksessa kieltää häntä palaamasta, koska hänen tulee jäädä »tänne, korkeimmaksi hovimieheksemme, lohduksemme». Ei varmaankaan ole sattumaa, että Shakespeare on valinnut hänen yliopistokseen nimenomaan Wittenbergin, joka 1500-luvulla oli uskonpuhdistuksen merkittävin opinahjo, paikka jossa sekä Luther että Melanchthon vaikuttivat.

Uskonnollisia kysymyksiä esiintyy Shakespearen näytelmisissä erittäin harvoin, kenties koska kyseessä oli niin tulenarka ja vaarallinen aihe, mutta on myös väitetty, että Shakespearella (tai ainakin hänen isällään) olisi ollut katolisia sympatioita. Niin kuin useimmat Shakespearea koskevat asiat tämänkin perustuu melko löyhään todistusaineistoon, mutta mahdotontahan se ei tietenkään ole. *Hamletissa* on sitä paitsi eräitä selvästi katolisia piirteitä, kuten Haamun yhteydessä puheeksi tuleva usko kiirastuleen sekä se, että Hamlet vanhempi on kuollut vailla »rippiä ja voittoa». Kun Hamlet kolmannessa näytöksessä teatteriesityksen jälkeen on vakuuttunut Claudiuksen syyllisyydestä, mutta alkaa epäroidä tämän surmaamista, koska tämä parhaillaan rukoilee Jumalaa ja voisi syntiensä tunnustamisen kautta välttyä rangaistukselta ja päästä taivaaseen, niin sekin on katolinen piirre. Tässä Wittenberg saattaisi käydä alibista, samoin maantieteellinen etäännyttäminen Tanskaan.

Onko Saxon keskiaikaisesta *Hamletista* sitten jäljellä mitään? Shakespearen kuvaamassa Tanskassa on koko joukko »pohjoismaisia piirteitä», kuten verikoston vaatimus, tapojen karheus ja epäilemättä myös juopottelu Claudiuksen hovissa. Sekin voisi toimia alibina, näinhän tapahtuu jossain muualla.

Hamlet

HAMLET:

Olla vai ei? Siitä on nyt kyse. Onko ylevämpää
kärsiä vain sisimmässään
julman onnen sinkoamat ammuksat ja nuolet
vai nousta taistelemaan vaikeuksiensa
tulvaa vastaan ja voittaa ne?

»*Hamlet* on täynnä vastausta vaille jääviä kysymyksiä ja arvoituksia, joita kukaan ei osaa selittää. Eikö sen tavaton tenho ja vetovoima piilekin juuri siinä? Sen takia on mahdollista, että olla vai ei kestää vuosisadasta toiseen», kirjoittaa teatteriohjaaja Ralf Långbacka esipuheessaan.

